

Kis-Balaton

A Balaton délnyugati csücskében található Magyarország egyik legkülönösebb tája, a Kis-Balaton. Valamikor a tó öble volt, amelyet egy három kilométer széles csatorna kapcsolt a tóhoz, egészen addig, amíg a Zala folyó fokozatosan feltöltötte hordalékával. Így lett a Kis-Balatonból az ország egyik legnagyobb mocsara, amelyből csak egy-egy sziget emelkedik ki.

A Kis-Balaton története

A XVIII. század végéig nem tettek különbséget a Balaton és a Kis-Balaton között, a Fenékpusztá-Balatonhídvég közötti térséget - a mai, tágabb értelemben vett Kis-Balatont - a Balatonhoz számították. A Balaton átlagos vízmélysége és térfogata a XVIII. század vége óta a felére csökkent. Ebben nagy szerepe volt az 1863-ban megépített Sió-zsilipnek és a Balaton déli partján futó vasútvonal miatt végzett szabályozási munkáknak. Ezek eredményeként a Kis-Balaton magasabban fekvő részei szárazra kerültek, a terület vízborítást csak a Zala árvizeikor kapott. Az 1920-as években a Zala árvízvédelmi töltéseivel gyakorlatilag a folyó árvizeit is kizárták a Kis-Balatonból. Ezt követően a csatornarendszer kialakításával megkísérelték a talajvízszintet csökkenteni, illetve szabályozni annak érdekében, hogy a területen mezőgazdasági tevékenységet lehessen folytatni. Ezek a munkálatok az 1960-as évekig tartottak, eredményre azonban nem vezettek.

A vízterület fontos szerepet játszott abban, hogy a Zala lerakja hordalékát és szervesanyag tartalmát, mielőtt a Balatonba ömlik. A szabályozási folyamatok miatt a XX. század közepére a Kis-Balaton fokozatosan elvesztette szűrő funkcióját, aminek a Balaton fokozott és gyors vízminőség romlása lett a következménye, mivel a Zala már nem a Kis-Balaton mocsaras térségében, hanem a Keszthelyi-öbölben rakta le hordalékát, ami az öböl sajátos áramlási viszonyai miatt nagyrészt ott is maradt. Mindeközben a mezőgazdasági termelés növekedése miatt fokozódott a területen a kémiai és biológiai szennyezés, kibocsátás.

Az ökológiai katasztrófa elkerülésének érdekében az 1970-es években a Nyugat-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság kidolgozott egy tervet a „Kis-Balaton Vízvédelmi Rendszer” kiépítésére, ami a Kis-Balaton újbóli mesterséges elárasztását, a mocsárvilág rehabilitációját foglalta magában. Alapgondolata az volt, hogy a hajdan öbölként, illetve mocsárként létezett Zala-völgy ismételt elárasztásával kialakuló mocsaras-nádas terület a Zalán érkező tápanyagokat feldolgozza. A világon egyedülálló vízvédelmi rendszerrel az eddig a Balatonban – főleg a Keszthelyi-öbölben – lejátszódó folyamatokat a Balaton elé, a Zala alsó szakaszán kialakítandó vízvédelmi rendszer területére helyezük át. Ez a megoldás a mintegy 200 évvel ezelőtti, természetes állapothoz hasonló viszonyokat állít elő.

A munka két ütemben valósult meg: az első ütem, az 1870 hektár területű Hídvégi tó kialakítása 1985-re, a második ütem, a 5000 hektáros Fenéki tó elárasztása lényegében a 2000-es évek közepére készült el. A területen komoly védőgát és átemelő-rendszer valósult meg. A Zala vize tervezett módon kanyarog végig a területen.

A második ütemben már nem egy tórendszert hoznak létre, hanem olyan lápos, nádas élőhelyet építenek, ami igazi madárparadicsom lehet. A várakozásoknak megfelelően a mocsárvilág gyorsan regenerálódott, így a terület jelentős része fokozottan védett élőhely.

Természetvédelem

A szervezett természetvédelem kezdete 1922-re tehető, amikortól a nemes kócsagok védelmére kócsagórt alkalmaztak. A Kis-Balaton 1951-óta természetvédelmi terület, 1997 óta a Balaton-felvidéki Nemzeti Park része. A Kis-Balaton, mint nagy kiterjedésű, összefüggő vizes élőhely, 1979 óta a – nemzetközi jelentőségű vizes területekről, mint a vízimadarak tartózkodási helyéről szóló – Ramsari egyezmény védelme alá tartozik.

Gazdag növény- és állatvilágából európai hírű a madárvilág: mintegy 250 madárfajt figyeltek meg a területen, közöttük 27 fokozottan védettet. Vonulásuk alatt a hely több mint 20 ezer vízimadárnak ad otthont, főleg récéknek és ludaknak. A magyar természetvédelem szimbóluma, a hófehér nagy kócsag jelentős számban fészkel a térségben. A mocsárrekonstrukciós munkálatokat követően meg-növekedtek a kedvező táplálkozási és szaporodási lehetőséget biztosító területek, melyet a a vonuló illetve telelő madárfajok rövid idő alatt el is foglaltak.

A Kis-Balaton területén a Kányavári sziget szintén szabadon látogatható, míg az élőhely többi területe külön engedéllyel, szakvezetővel tekinthető meg.

A Kis-Balaton látnivalói

Zalavár, Kis-Balaton bemutatóház

A millennium évében Zalavár-Várszigeten nyitotta meg kapuit a Kis-Balaton Ház, amely bemutatja a Kis-Balaton Vízvédelmi Rendszer Balaton vízminőségének védelmében betöltött szerepét, a térség természeti értékeit, de a történeti és néprajzi vonatkozásait is. Az előtérben a Kis-Balaton Vízvédelmi Rendszer működését bemutató terepasztal látható. A kiállításon megelevenedik a víz alatti világ, a nádasok élete, a mocsárvilág hangjai. Egy nagyméretű karikatúra segítségével betekintést kaphatunk a táplálékláncok működésébe, melyet Sajdik Ferenc készített, és a rá jellemző figurák és sajátos humora miatt is érdemes megnézni.

A Várszigeten már i. sz. 840 körül megerősített város állt, ahol hosszabb időt töltött Cirill és Metód, a szlávok két térítő apostola, írásuk létrehozója. Emléküket őrzi a Cirill és Metód emlékoszlop. A IX. században Pribina szláv fejedelem a Kis-Balaton mocsaraival körbezárt Zalaváron építette ki székhelyét. Récéskúton egy Szent István korából származó bazilika romjai láthatók.

Diás-sziget, Fekete István emlékszoba, Matula-kunyhó

A Kis-Balaton mocsárvilágát regényeiben megörökítő író, Fekete István egykori használati tárgyaiból, írásaiból látható kiállítás. A kutatóház mellett a Tüskevár leírásai és egy 1950-ből származó fénykép alapján felépítették a halászok egykori nádkunyhóját, amelyet Matula-kunyhónak neveztek el.

Az emlékszoba és a kunyhó a fokozottan védett területen található, emiatt csak szakvezetővel látogatható.

Kányavári-sziget, Búbos vöcsök tanösvény

A Hidvégi-tó víztükrébe benyúló sziget kiemelkedő szépségű tájképi látnivaló, amelynek bejárata egy különleges látványt nyújtó fahíd. A 13 állomásból álló 3 km hosszú önmagába visszatérő tanösvény elsődleges célja a Kis-Balaton változatos madárvilágának bemutatása, melyet ismertető és telepítési céllal néhány denevérodú egészít ki. Két kilátóból tekinthetünk rá a Hídvégi-tóra és környékére. A szigeten sétáló utak, pihenőhelyek, szalonnasütő helyek, játszórészek vannak kialakítva.

Fenekpuszta, Vönöczky Schenk Jakab kutatóház, Madártani állomás

A Kis-Balaton térségében folyó kutatások bázisa, de bemutatóközpontként és a szakvezetések indulóhelyeként is működik. Ismeretterjesztő anyagok, a terület élővilágát bemutató kiállítás és videofilmek, valamint szálláshelyek várják a természetbarátokat.

Névadója Schenk Jakab (1876 – 1945) zoológus, ornitológus, természetvédő. A költöző madarak

vonulását tanulmányozta, bevezette a költöző madarak gyűrűzését. 1917-től folytatott küzdelmével megmentette a nagy kócsagot a kipusztulástól

Kápolnapuszta, bivalyrezervátum

A kipusztulástól fenyegetett bivalyok legnagyobb létszámban – mintegy 180-an – Kápolnapusztán, a Balaton-felvidéki Nemzeti Park bemutatóhelyén található. A párját ritkító bivalyrezervátumban az állatok viselkedése pihenőhelyekkel és kilátóponttal ellátott másfél kilométeres sétaút bejárásával ismerhető meg. A rezervátum az őshonos bivaly fennmaradásában, génállományának megőrzésében játszik fontos szerepet, s egyben a faj bemutatásának hazai központja. A II. világháború után a Magyarországon megmaradt kevés számú bivaly Balatonnagyberekben élt. Jelenlegi helyére a rezervátum 1976-ban került.

Vörsi talpasház

A Kis-Balaton hagyományos halászati eszközeit, a népi halászat szerszámain és a pákászok életmódját bemutató kiállítást rendeztek be benne.

Vörs, Pap-kerti kilátó, madárvárta

A Kis-Balaton II. ütemének Vörsön lesz a bemutató partszakasza. Kilátótornyokból figyelhető meg a táj gazdag vad- és madárvilága. A térség várhatóan a madarak és a madármegfigyelők kedvelt helye lesz. A területet úgy alakították ki, hogy ott védett szigetek álljanak a szárnyasok rendelkezésére.

Európa szerte egyedülálló a falu különleges templomi Betleheme, amelyet ötven négyzetméteres területen építettek meg élethű tájjal, figurákkal.

További látnivalók a környéken

Fenekpuszta, Valcum castrum romjai

A rómaiak idején itt állt a Valcum nevű erődítmény. A régészeti feltárások során előkerült a hajdani nagyméretű vár déli kapuja és oldalfala, valamint a nagy raktárépület és egy IV. századi háromhajós bazilika maradványa. Az egykori település nagy része még feltáratlan.

Berki betérő – 400 éves kocsmá Mellette egykor a Festeticsek hajóépítő műhelye volt.

Balatonszentgyörgy, Csillagvár

1820 és 1823 között Festetics László vadászház céljára emeltette az érdekes építészeti megoldásokat mutató kora romantikus stílusú épületet. Nevét csillag alakjáról kapta, mint építészeti ritkaság, egyedülálló a világon. Falakon belül található kútja 31 m mély. A termekben a XVII. századi végvári vitézek környezetét felidézõ kiállítás látható.

Keszthely, Georgikon majormúzeum

Az egykori tangazdaság majorjának 1827-ben épült magtár épületében kapott helyet a régi mezőgazdasági eszközök kiállítása (gépszín, kovácsműhely, gőzeke, magtári gépek). Állandó kiállítás mutatja be Georgikon Gazdasági Tanintézet történetét.

Vörs, tűzoltószertár

A tűzoltószertár és emlékmúzeum a XIX-XX. Század fordulójának tűzvédelmi eszközeit mutatja be.

Balatonkeresztúr, Tibeti Kulturális Központ www.rabten.hu

A Dalai Láma vezette Gelugpa buddhista tradíció meditációs központja. A kapuit 2000-ben megnyitó létesítmény hangsúlyt fektet a tibeti buddhizmus és a magyarság szoros kapcsolatainak bemutatására, kiemelve annak legfontosabb találkozási pontját, Kőrösi Csoma Sándor munkásságát.